

А иж теды вы, о возлюбленная братия, почувши с(я) в том, иж добре есте сут(ь) уфундовани ласкою Духа на отцевском старожитном апостольскои въры вызнанню¹ за которым и неомылную надью маючи² з мертвых встати и живота въчного достигити (с 326)

Так кінчиться виклад сеї теорії братства=церкви=все-світу.

Третя частина відкривається похвалами новоко-стянтинівцям за те, що захотили братства — любові доскона-лої. Наступають похвали християнської любові і цитати на сю тему. Дали ще раз кілька цитат на тему: церков — брат-ство, які вияснюють також значення братства:

Павел святой по всей церкви вселенной братства всюды постановивши церковью их мѣнует До которых и листы свои пишучи мовит «братия, братия» в каждом мѣсть. И всѣ апостолове принявши дар святого утешителя Духа, братства всюды постановляли (с 327).

Сій правдивій християнській любові автор протиставляє любов і згоду фальшиву, і від неї остерігає братчиків, маючи на гадці антихристову єдність — унію. А для ілюстрації своєї тези вважає за добре подати кілька прикладів такої «бо-гопротивної єдності» і фальшивого братання з Біблії: «кілька квіток урвавши в Св. Письмі їм подати».

Ест еж зас(ь) знову слушне, бы ту припомнѣти иншая зрадливая а зго-ла подеызрѣная и Богу обрыдливая любов, и богопротивная єдност(ь). И побратоване ест(ь) зе злыми и хитрыми людьми Также послушенство и покора, которую слушне быхто назвал лъжесмирение, противное Богу.

А и тая именует ся теж любов, милость, згода, єдност(ь), и послушен-ство Которая то звласча³ нынѣ того прелестного въку — тых часов опла-канных, и дней просто повѣсти⁴ — антихристовых, во предитечех его плу-жит. И до себе многих зводит, притягаєт, дарует, волности им обѣцует, тѣшит, гласчет, а потом сурове громит и грозит, и облудне(с)я нам офъ-рует, и ку воли надаєт⁵.

О которой то и сами добре вѣдаєте, до якои єдности и любви притяга-ют братанкове наши — сынове цорки Вавилонское Хотячи нас попудными сынами з собою починити и до послушенства отца своего⁶ и матки свои — Нового Вавилону мусом звести. А от послушенства божего и церкви повшехней, всходнен — власной матки сынов божиих — отвести. Зансте мовечи, — и сыновства божого нас⁷ з дороги простои в лѣво звести.

Лѣпшое одеймуєт, а подлѣйшую реч дарует (с 327—8)

Вєнцъ теды межи иншими речами здалос(ь) нам за реч слушную и о том нѣщо припадков⁸ и указов на то юж на свѣтъ бывалых ку пересто-

¹ Наступає короткий виклад символу віри

² Для конструкції повинно було бути. маєте

³ Особливо.

⁴ Друк.: по свѣти.

⁵ Період зовсім у стилі Вишенського

⁶ Очевидно — Сатаны

⁷ У виданні тут крапки, не знати — чи непрочитане слово, чи вида-вєць підозрював тут прогалину. Але, властиво, тут нічого не бракує.

⁸ Прикладів.

розе вам (як найкоротше¹, артикулне могло быти!) — нїшо цвѣтковъ в писмѣ святом ушипнувши вам теж подати.

Ачколвек вѣдаемо, же болше вы в том обфитуете², на волностех и в покою мешкаючи, о чом мы для бѣд и навалностей многих, а що болшая — юж давных штурмов на себе маючи, и запоминаем! Вшак же и тоє, сподѣваем ся, же з милости братскои вдячне от нас приймете (с 328).

Як перший приклад лукавої згоди автор наводить бунт Сатани проти Бога в змові з ангелами. Намовив він їх до єдності проти Бога — так, як тепер намовляють православних уніати, і за те з усіма тими ангелами був скинутий «до отхланий пекелних».

И то єст первая єдност, милость, згода и послушенство противное Богу. Найперший грѣх ангельскій стал ся в небѣ. Который (грѣх) умѣет не толко бю людей з достроєнства, але и самых ангелов на голову з неба спыхати и до пекла заверечи³ Ачколвек и ангѣлы будучи, а не заховавши своего стану, в которм были учинены, сродзе от Бога скарани сут за то

Если же тыє, безплотные будучи, декретом найвышѣшого Бога скарани сут,— яко надто овыє мѣманые плотные ангѣлы, яко то митрополит и епископы, бывшие духовные росские, и всѣ наслѣдовци и потоковници отщепенства их? Не заховавши своего стану, в которм были учинени, скарани и прокляты сут(ь) за то от Бога и вывержени Як оныє з небес, так и тыє синопалне, през декрета старших своих, с церкви божен И годности преч отшлякнени⁴ сут(ь) (с 329)

Другий «припадок» грѣх Адама, шо стався через «такое ж отдане послушенства хитрому и лагодному смокови⁵, на его лагодную мову приставши, и обѣтницам его омыльным давши ся увести». Послухав Адам зрадливих обіцянок змѣя —

и тому, легкомыслный, давши вѣру, зараз ся, на упадок свой, на его слова омыльные спустивши, заповѣд(ь) божию переступил от древа котораго му заказано абы с(ь) не дотыкал, с того овоцу зажил, за то теж без милосердя сромотне и з жоною преч из раю выгнан На чим годности своеє (стратил)⁶ и простым хлопом зостал

До такогож и нас нынѣ послушенства и єдности, мусом и доброволне, гласканем, лагодностю, обетницами, дарованем преложенств до skutку провадят⁷ (с 329)

«Третій приклад» Каин і Авель, паралель — Старий Рим і Новий Рим, досить невдало конструйована

¹ Друк · найкоротшие

² По достатку маєте (автор хоче сказати, шо, живучи в спокої, новокостянтинівци мають свобіднішу голову до розчитування у Св Письмі, ніж зажурені вічними клопатами львів'яни).

³ Закинути

⁴ Відбиті, від Schlag — удар.

⁵ Змівєи

⁶ Не пояснено, чому се слово в друкованім взяте в дужки.

⁷ Католицько-урядова сторона

Вадит ся Старый Рим з Новым Римом, заходяня з святою повшехнею¹ всходнею, як Каин зъ Авелем, рожонные брата, о офъры И затыгают до себе до послушенства, до едности, и до офър своих, людий. И курят пред Богом, офъры свои отдаючи. И так старый Рим яко старший брат Каин оный гнѣвает ся за то иж Бог офър его не принимает (тут перелічуються всумиш вси відступлення римські, від догматів до всяких «дроб'язків», і через се фраза тратить всяку конструктивність)

А иж тых речий Богъ не приймуєт, пре то ся гнѣвает (розумій Старий Рим) и мовит — бы¹ власне, Каин до Авеля: Идмы в поле, и выведши от закона в блуд, уживает на души и на тѣль (с 330).

Паралель смертельної сварки Каїна й Авеля з ворогуванням західної церкви з східною доволі розповсюджена. Але аналогія сеї сварки з богопротивною згодою і любов'ю в нинішнім прикладі зостається зовсім не розкритою.

«Четвертий приклад»: потомство Сифове переступило заборону божу не мішатися з потомством Каїновим — «сповиноватили с(я) с ними, приймали едность(ь), милост(ь), згоду з собою, яко братанкове и барзо близкіє себѣ», і за се Бог весь світ потопом покарав, зоставивши тільки самого Ноя з дітьми.

Так завше ображало то маєстат божий, и завше за то Бог люд свой Израилский карал, же ся з чужими народами споляли, и до их набоженства ся скланыли и входили. На тот теж способ наша Рус(ь) учинила: князь и паны наши, дома великіє, и зацные фамѣлие. А за то теж сут(ь) скарани так барзо, же можем речи: «А где ж сут(ь) нынѣ² Нѣмаш ихъ¹ Погибоша за беззаконіє своя, яко ониє. «Востающаго Богъ бо мѣститъ и Господь мѣстит не обинуяс(ь)». Як оно посполите мовят: «Бил так — и кия на хребтѣ одыйшол»².

Ся тема — погибельне мішання з доньками чужовірців, дуже гостра в тім часі й особливо болюща в православних кругах, близьких до Острозького дому, що звівся через такі чужовірні шлюбви, дає авторові привід для довгого екскурсу, який він аж під кінець тільки зводить назад до тези «погибельної едности». На гадку йому приходить і підступний акт 1569 р., і вся лукава політика польська супроти православних — докази того, як недобре заходить собі з різновірцями:

Чого не могли учинити силою, тоє учинили едностю таковою, которою — ркомо, засадили сенаторов руских в сенате коронном, надавали им привилеюв, присягою панскою при коронациях ствердили, статутами коронными и конституциями варовали. А скоро который з них умерлъ, то ваканция! Юж Русинови того достоинства не дано, але Ляхови! Яко сте свѣжо на останнем воеводствѣ киевском оглядали³. Все оноє першоє пок-

¹ Наче

² Бив так, що й кия на хребті поламав — с 331.

³ Автор має на гадці, що кївське воеводство по смерті Василя-Костянтина Острозького (що його застав на сім уряді ще акт 1569 року) відда-но «ляхови» Стан. Жолкевському.

гвалчно, отступлено и opak обернено — а за тоє их ѿ старших их розгрѣшено¹

Отрѣсьнѣте ся толко а сну твердого занежайте — яснє обачите, до чоґо далєй зацнѣе домы панов руских с такоґо сватства приходят. Бо их такими лаґодностями до єдности з собою притяґают, бы оныє сирены на выспѣ жакґлюющих на окрєстѣх¹ мимо них вдячными пѣснями своїми до себя притяґают и аж до смерти на упадок при собѣ задержавают (с 331).

Автор наводитъ довгий ряд библійних прикладів на тему божих кар за приставання з невірними, за непослух Богові і т. ін — провідна ідея «богопротивної єдности» виступає в них доволі слабко, а місцями й зовсім губиться, хоч, без сумніву, всі вони в очах автора зв'язані з основним мотивом — остороги від унії. Я наведу ще кілька уривків з сеї довгої колекції прикладів.

И многие цесарове римскии многих принуждали до своих набоженств муками розмантими. Август, Тиверій, Клявдій, Гайя, Нерон, Доментиян, Улиян, Фока ет цетера. И сами погнули, и память их со шумом погибе, а церков свою выше небес. Бог вывышшити рачил. За єдину Єлену, жонку грецкую, все панство Троянское и Тройя и сам цар згнули; за церковь Христову митрополико-росскую жебы тоє ж не было!

За зламане примѣря² хочайто Сараценом цесар рымский Устиниан и сынъ его Тиверій згнули, за зламане примѣря Сараценом Владислав крол под Варною все стратил и сам згинул. «Не преступай предѣл вѣчных», — пророк мовит, — яже положиша тебѣ отцы твои»³

Посмѣя ся⁴ сын Хам нагогѣ отца своего Ноя — проклят и в потомках — своих наслѣдниках стало ся за то. Насмѣвает ся богатый митрополит руский убозству вселенскаґо патриарха, отца своего, — проклят и в потомках, своих наслѣдниках, таких же отступных яко он сам, за то.

Отступил Надав и Авиод порядку Аарона, отца своего, — проклят, и вси наслѣдници их снидоша во ад живи за то.

Отступил и митрополит от патриарха, отца своего, — тым же каранем и до того и вѣчным мукам проклятое потомство его и он сам отдано ест за то (с. 333—4).

Клятва Бога вышняґо на тых которые удаваот ся за роскошами, маєтностями и славою свѣта сєґо. Яко ся то тєраз о бывших духовных наших митрополитѣ и епископах явне и значне показало — от Бога отступуючи и закон его и предания албо порядки отцевѣские в нѣвошо повертаючи, а ведлугъ зданя, вымыслу и волю сердца своего ходячи⁵. Хотячи з собою и тых которые держат ся при правдивой матце своей церкви святой всходней кафолической апостолской, и преданию албо науцѣ святых апостол, пророк и мученик до такоґо ж отступства, в которм они сут (ь) от Бога и закона его привести (с. 334).

Прето ж не толко бы, брѣн Боже, до єдности с ними такои нахили-ти (ь), але стеречис (ь) и гнушатис (ь) их вшеляко кажет Бог и святые его (с. 336).

¹ Що іздять на кораблях, в друк: жаґлюющих на окрєстѣх.

² Перемир'я.

³ Ми бачили вже се і ссло вище.

⁴ В друк: посмѣян.

⁵ Се теж миг би підписати Вишенський.

Потім, як я вже сказав, послання ех абґурто пере́ходить до технічно-організаційних питань (с. 336—9): вибору старшини, приймання членів, порядку братських зборів, апеляції на братський суд до львівського братства, до львівського кліросу або до єпископа (се був час, коли львівський єпископ був самотнім православним владикою для Волині й дальшої України) — але ніяк не до судів світських і в закінченні сього і всього писання львівські братчики просять матеріальної підмоги від нової філії:

Прочее же поминайте, братіє, нищету нашу и печал(ь) нашу, яко смири с(я) в персть душа наша и прилипе земли утроба наша Тъм-же въ бѣдахъ благопотребни бывайте. Якоже иногда ап. Павел и прочии апостоли собравше отсылаху во Іерусалим на утѣшение церкви милостыню, тако и вы творѣте, елико сам Бог положит на сердца ваши (с. 339).

Таке се послання. Як бачите з наведених цікавіших уривків, з чисто літературного, естетичного, емоційного становища в нім небагато цікавого. Але воно, повторюю, дуже цінне і цікаве як виклад братської ідеології й підсумок чвертьвікової роботи і досвіду провідників братського руху.

Хто був автором його? Перше ім'я, що приходить на гадку, поставивши питання, се, розуміється, — ректор львівської братської школи Іван Борецький. На братських зборах Томиної неділі 1604 р. «він прийнятий був од усього братства до школи за ректора»¹, і поруч нього ми не знаємо в тім часі рівного йому літератора в братському колу. Але 1611 р.² він був уже правдоподібно в Києві як священник церкви Воскресіння: коли він туди пішов з братства, не знати. Нічого неможливого нема в тім, що 1609 р. він був іще у Львівським братстві.

Як ні — можна б подумати на братського писаря того року Василя Євстафієвича; який з нього був літератор, не знати, але він мав багато роботи в братстві, так що братчики «для забавъ и трудностей вшелякихъ поступили му на рок по зол. 7».

Але поки нема певного доводу, що в 1609 році Борецького в братстві вже не було, я думав би на нього!

М. Смотрицький та його «Тренос»³. Ще один твір у довгим ряді теологічних писань першого відродження, як останню ланку в сім ланцюгу, я хочу поставити тут — «Тренос»

¹ Братські протоколи — Архив Ю. З Р І. XI с 68.

² Голубева «История Киев. Акад.» с 214.

³ «Тренос» чи «Тринос»? Титул надписаний грецькими буквами. Книга польська, призначена для польських читачів — мабуть, вимова була Еразма, «Тренос».